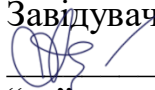

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
 Катерина ПЕТРОВСЬКА
“23” травня 2025

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ПРОЦЕСІ ЇХ ІНТЕГРАЦІЇ
ДО ПРИЙМАЮЧИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД**

Кваліфікаційна робота бакалавра

Виконавець: здобувачка
першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти, групи 404СР
Галузь знань 23 Соціальна робота
Спеціальність 231 Соціальна робота
Освітньо-професійна програма:
“Соціальна робота та практична психологія”
Єлизавета ЮРЧЕНКО

Керівник:
ст. викладач Наталія МАЦЕЙКО

Рецензент:
к. пед. н., доц. Анастасія ПОПОВА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	6
1.1. Внутрішньо переміщені особи як соціальна група: визначення, правовий статус, особливості адаптації та інтеграції до умов нового соціального середовища.....	6
1.2. Поняття, завдання і зміст соціально-психологічної підтримки у контексті вимушеного внутрішнього переміщення.....	20
1.3. Соціально-психологічні інструменти інтеграції внутрішньо переміщених осіб до приймаючих територіальних громад.....	29
Висновки до першого розділу.....	37
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ПРОЦЕСІ ЇХ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ПРИЙМАЮЧИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	39
2.1 Оцінка ефективності соціально-психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб у процесі їх інтеграції до приймаючих територіальних громад.....	39
2.2 Рекомендації щодо вдосконалення механізмів соціально-психологічної підтримки й інтеграції внутрішньо переміщених осіб на рівні приймаючих територіальних громад.....	58
Висновки до другого розділу.....	60
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність дослідження. У контексті триваючої повномасштабної війни в Україні проблема соціально-психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО) постає як одна з ключових і набуває виняткової суспільної ваги. Збройна агресія РФ спричинила масове переміщення населення, внаслідок чого сотні тисяч осіб опинилися перед необхідністю адаптації до нових соціальних, економічних і культурних реалій у приймаючих громадах. Це створює численні виклики як для самих внутрішньо переміщених осіб, так і для місцевих органів влади та інституцій громадянського суспільства, зокрема у сфері формування ефективної інтеграційної політики.

Внутрішньо переміщені особи стикаються з комплексом проблем: втратою житла, професійного статусу, соціального капіталу, а також із серйозними психологічними труднощами, такими як посттравматичний стрес, тривожність, депресія та почуття соціальної дезадаптації. Ці фактори ускладнюють процес інтеграції в нове середовище, підвищують ризик ізоляції та загострення соціальної напруги у громадах.

Водночас приймаючі громади зіштовхуються з низкою інституційних та ресурсних обмежень: нестачею кадрового забезпечення, недостатньо скоординованою державною політикою, обмеженим доступом до сучасних технологій соціально-психологічної допомоги. За таких умов особливої ваги набуває розроблення системного підходу до інтеграції внутрішньо переміщених осіб, що поєднує психологічну підтримку, розвиток інфраструктури приймаючих територій та просування ідеї соціальної згуртованості.

Соціально-психологічна підтримка розглядається як критично важливий інструмент у контексті подолання кризових ситуацій і відновлення суб'єктності внутрішньо переміщених осіб. Вона охоплює широкий спектр заходів: психологічне консультування, групову терапію, арттерапевтичні

техніки, освітні та просвітницькі програми, соціальний супровід, медичні й юридичні послуги. Її завданням є не лише мінімізація психологічних наслідків вимушеного переміщення, а й створення умов для повноцінної соціальної включеності.

Наукова значущість тематики дослідження підтверджується зростаючою кількістю міждисциплінарних праць у цій галузі. Вагомий внесок у дослідження проблем соціально-психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб зробили такі українські вчені, як О. Балакірєва, І. Григоренко, І. Зверєва, А. Капська, В. Панок, Т. Семигіна, Н. Савельєва. У їхніх роботах висвітлюються психологічні чинники адаптації, механізми соціальної підтримки та значення інституційного супроводу процесу інтеграції внутрішньо-переміщених осіб.

Необхідність теоретичного осмислення та практичного вдосконалення механізмів соціально-психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб зумовила вибір теми кваліфікаційної роботи: **“Особливості соціально-психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб у процесі їх інтеграції до приймаючих територіальних громад”**.

Об’єкт дослідження – процес інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі територіальні громади.

Предмет дослідження – особливості соціально-психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб у контексті їх адаптації та інтеграції до нового соціального середовища.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити ефективність соціально-психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб з метою розробки практичних рекомендацій щодо оптимізації інтеграційних процесів у приймаючих територіальних громадах.

Задля досягнення поставленої мети було поставлено наступні **завдання дослідження**:

1) визначити соціально-правовий статус та адаптаційні особливості внутрішньо переміщених осіб як соціальної групи в умовах приймаючого середовища;

2) розкрити зміст, завдання та сучасні підходи до організації соціально-психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб в умовах вимушеного переміщення.

3) проаналізувати соціально-психологічні інструменти інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі територіальні громади;

4) провести емпіричне дослідження ефективності соціально-психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб у процесі їх інтеграції до приймаючих територіальних громад та розробити рекомендації щодо удосконалення механізмів соціально-психологічної підтримки та інтеграції ВПО.

Методи дослідження: *теоретичні* (аналіз науково-методичної літератури та законодавства, логічний, синтез та узагальнення, описовий); *емпіричні* (онлайн-анкетування); *методи математичної статистики* для кількісного та якісного аналізу отриманих емпіричних даних.

Структура кваліфікаційної роботи: кваліфікаційна робота складається із вступу, 2 розділів і висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (нараховує 44 найменування) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 70 сторінок, із них основного тексту – 62.

ВИСНОВКИ

У ході виконання кваліфікаційної роботи було здійснено комплексний аналіз теоретико-методологічних засад і практичних аспектів соціально-психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО) у приймаючих територіальних громадах України в умовах воєнного конфлікту та постконфліктного відновлення.

1. У першому розділі здійснено науково-теоретичне узагальнення сутності соціально-психологічної підтримки ВПО як складного багаторівневого процесу, що включає не лише надання психологічної допомоги, а й соціальне посередництво, розвиток резильєнтності, підтримку інтеграційних процесів та зміцнення соціального капіталу приймаючих громад. Визначено основні напрями, моделі та інструменти такої підтримки, зокрема акцентовано на потребі міжвідомчої координації, клієнтоорієнтованого підходу, принципах травма- та гендерної чутливості, а також послідовної реалізації соціального партнерства. Виявлено, що ефективна підтримка можлива лише за умови взаємодії макро-, мезо- та мікрорівнів – державної політики, програм на рівні громад та локальних ініціатив.

2. У другому розділі було проведено емпіричне дослідження, спрямоване на оцінку реального стану соціально-психологічної підтримки ВПО в приймаючих громадах на основі анкетування. Отримані дані дозволили виявити ключові труднощі, з якими стикаються переселенці: обмежений доступ до якісної допомоги, недостатній рівень інформованості, емоційне виснаження, відчуття соціальної відчуженості. Водночас було засвідчено позитивний вплив вже існуючих форм підтримки на психологічну адаптацію ВПО, що підтверджує доцільність і необхідність подальшого розвитку таких програм.

3. Проведене дослідження засвідчило актуальність формування інтеграційних механізмів за участі самих ВПО, розвитку платформ взаємодії,

поширення освітніх та просвітницьких практик, комунікаційно-медійних кампаній для подолання упереджень, а також розширення практик волонтерства і соціального наставництва. Важливою умовою підвищення ефективності є також регулярна оцінка потреб ВПО, підвищення кваліфікації фахівців, що працюють із переселенцями, та інституційна підтримка на місцевому рівні.

4. У підсумку, результати теоретичного та емпіричного аналізу дозволили запропонувати низку практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів соціально-психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб, що можуть бути використані в роботі соціальних служб, органів місцевого самоврядування, недержавних організацій, а також у процесі розроблення державної політики інтеграції ВПО. Соціально-психологічна підтримка повинна набути системного, міждисциплінарного характеру та бути спрямованою на посилення суб'єктності, самореалізації й соціальної включеності внутрішньо переміщених осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Betancourt T.S. Interventions for Children Affected by War: An Ecological Perspective on Psychosocial Support and Mental Health Care. *Harv Rev Psychiatry*. 2013.
2. Mental Health and Psychosocial Support (MHPSS) definition. UNHCR. URL: https://emergency.unhcr.org/emergency-assistance/health-and-nutrition/mental-health-and-psychosocial-support-mhpss?utm_source=chatgpt.co (дата звернення: 12.01.2025).
3. Norris F. H., Stevens S. P. Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 2008.
4. Tol WA, Purgato M, Bass JK, Galappatti A, Eaton W. Mental health and psychosocial support in humanitarian settings: a public mental health perspective. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*. 2015. 24(6): 484-494. doi:10.1017/S2045796015000827
5. Бабенко В. А. Внутрішньо переміщені особи в Україні: проблеми та перспективи інтеграції: монографія. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2017. 240 с.
6. Басова І. В. Внутрішньо переміщені особи в документах ООН. *Напрями розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю каф. труд. та госп. права Харк. нац. унів. внутр. справ (м. Харків, 3 лист. 2017 р.)*. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 448-451.
7. Блинова О. Соціально-психологічні особливості ставлення приймаючої спільноти до вимушених переселенці. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. 2017. Вип. 3 (2). С. 136-141.
8. В Україні налічується 4,6 мільйони внутрішньо переміщених осіб. *Скільки/скільки? Суб'єкт у сфері онлайн-медіа*. URL: <https://skilky->

skilky.info/v-ukraini-nalichuietsia-4-6-mln-vnutrishno-peremishchenykh-osib/ (19.03.2025).

9. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції: наукова доповідь / за ред. канд. соціол. наук О. М. Балакіревої. Київ: ДУ “Ін-т економіки та прогнозування НАН України”, 2016. 140 с.
10. Вишньовський В. Психологічна адаптація вимушено переміщених осіб, жертв воєнних конфліктів. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки*: Матеріали II Міжнародної наукової конференції (м. Тернопіль, 21-22 квітня 2022 р.). Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2022. С. 13-15.
11. Гнатюк І. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб: підходи та виклики. К.: Інститут соціології НАН України, 2022. 223 с.
12. Григоренко І. О., Савельєва Н. М. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах: навч. посіб. для студ. і магістр. Спец-тей “Соц. робота” і “Соц.педагогіка”. Полтава: ПНПУ, 2017. 100 с.
13. Гундертайло Ю. Організація соціально-психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2019. Вип. 44. С. 52-58.
14. Дяченко А. В. Механізми інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні: автореф. дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Ін-т підгот. кадрів держ. служби зайнятості України. Київ, 2020. 20 с.
15. Дяченко А. В. Особливості використання онлайн-опитувань у соціально-психологічних дослідженнях. Київ: Соціум, 2018.
16. Зінченко О. М. Психологічні основи адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 2020. 125 с.
17. Зінченко О. С. Теоретичні засади дослідження соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. Київ. 2015. № 4. С. 47-53.

18. Карамушка Л. М., Карамушка Т. В. Емпіричне дослідження особливостей психічного здоров'я вимушених “внутрішніх” переселенців в умовах війни. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2022. № 2. (26). С. 62-74.
19. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPUkraine.pdf> (дата звернення: 11.10.2024).
20. Коваль О. Комплексна допомога переселенцям: психологічні та організаційні аспекти. *Психологія і суспільство*. 2023. №1. С. 45-58.
21. Кульчицький Т. В. Внутрішнє переміщення в Україні: правові та соціальні аспекти. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 127 с.
22. Кучер О. В. Система підтримки внутрішньо переміщених осіб в умовах децентралізації. *Соціальна робота і соціальна освіта*, 2020. № 3(4). С. 56-63.
23. Лібанова Е., Цимбал О. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Demography and social economy*. 2022. № 48. С. 37-57.
24. Македонська Е. Адаптація внутрішньо переміщених осіб: психологічні особливості. *Грані*. 2017. Вип. 5. С. 120-124. URL: <https://hubz.ua/ekspertnadumka/adaptatsiya-vnutrishnoperemischenih-osib>
25. Малиха М. І. До проблеми сутності поняття “внутрішньо переміщені особи”: державна політика та регіональна практика. *Грані*. 2015. Вип. 8. С. 6-11.
26. Міжнародна організація з міграції. Доступ ВПО до житлових послуг: аналітичний звіт. Київ: МОМ, 2023.
27. Міжнародна організація з міграції. Звіт про становище ВПО в Україні: соціальна інтеграція та психосоціальна підтримка. Київ: МОМ, 2022.
28. Міністерство Національної єдності України: вебсайт. URL: <https://unity.gov.ua/> (дата звернення 21.03.2025).

29. Мітіна Т. М. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 110 с.
30. Наливайко Л. Р., Тарасенко Ю. М., Звягіна Е. В. Збірник нормативно-правових актів з питань забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні. 2-ге вид., перероб. і допов. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020. 364 с.
31. Національний інститут стратегічних досліджень. Соціально-економічні проблеми ВПО в Україні. Київ : НІСД, 2022.
32. Пінчук І., Ячник Ю., Гото Р. Служби психічного здоров'я під час війни в Україні: 2-річне подальше дослідження. *Int J Ment Health Syst* 19 , 11 (2025). <https://doi.org/10.1186/s13033-025-00667-9>
33. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 10.11.2024).
34. Проценко Т. О. Забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Наука і правоохорона*. 2016. № 4 (34). С. 37-44.
35. Путінцев А. В., Пащенко Ю.Є. Адаптація внутрішньо переміщених осіб в регіонах України: сутність, поняття, підходи. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 9. С. 110-121.
36. Семигіна Т. В., Гусак Н. Є., Трухан С. О. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб. *Український соціум*. 2015. № 2. С. 65-72.
37. Сірант М. М. Біженці та внутрішньо переміщені особи: співвідношення понять. *Митна справа*. 2015. Вип. 2. С. 154-159.
38. Титаренко Т., Дворник М. Соціально-психологічний супровід: технології фасилітації, фасилітація посттравматичного зростання. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 223 с.
39. Титаренко Т.М. Соціально-психологічний супровід осіб, постраждалих від травматизації. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 112 с.

40. Тітар І. Соціокультурна адаптація ВПО в умовах збройного конфлікту: монографія. Харків: Право, 2021. 321 с.
41. Тітат І. О. Поняття та критерії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови скасування статусу переселенця. *Український соціум*. 2016. № 4(59). С. 57-68.
42. Федоренко О. Соціально-психологічні механізми адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб у громаду. *Humanitarium*. 2018. Т. 41. Вип. 1: Психологія. С. 135-143.
43. Шевченко О. О., Давидов В. О., Удовиченко Д. В. Соціальне забезпечення внутрішньо переміщених осіб в умовах децентралізації на Сході України. *Економічний простір*. 2020. № 161. С. 114-118.
44. Юрченко Є.В. Особливості соціально-психологічної підтримки внутрішньо переміщених осіб у процесі їх інтеграції до приймаючих територіальних громад. *Актуальні проблеми розвитку сучасної науки: виклики та перспективи*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених (м. Запоріжжя, 29 квіт.). Запоріжжя: ЗНУ, 2025. С. 580-583.